

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAK

VI. emeleti Díszterem

2013. január 21.

09.00 – 09.10 Köszöntő – Boka László

09.10 – 09.40 **PLENÁRIS ELŐADÁS**

Gyáni Gábor: *Esemény és narratíva: a múlt és a jelen mint nézőpont*

1. SEKCIÓ

Elnök: Kötél Emőke

09.40 – 10.00 Sirató Ildikó: *Esemény és narratíva a színháztudományban*

10.00 – 10.20 Rajnai Edit: *Kék és Fekete. Városi színpártolás az 1840-es évek elején*

10.20 – 10.40 Patonai Anikó Ágnes: *Kulturális minták a Ristori-vita szövegeiben*

10.40 – 11.00 Kérdések, vita

11.00 – 11.20 Szünet

11.20 – 11.40 Elbe István: *„Hódoló tisztelettel” – dedikált könyvek és levelek Kossuth Lajos könyvtárából*

11.40 – 12.00 Vesztróczy Zsolt: *A dualista rendszer a szlovák karikatúrák tükrében, 1876–1900*

12.00 – 12.20 Rojas Mónika: *Hírünk a nagyvilágban – a paraguayi kultúra magyar kapcsolatai*

12.20 – 12.40 Kötél Emőke: *Vicc és egypercesek. A redukció olvasatai*

12.40 – 13.00 Kérdések, vita, záró gondolatok

13.00 – 14.00 Ebédszünet

2. SEKCIÓ

Elnök: Stemler Ágnes

14.00 – 14.20 Heltai János: *A hitelesség narratívája XVII. századi hitvitákban*

14.20 – 14.40 Varga Bernadett: *Schola triumphata és Pallas Dacica. Ünnepeles búcsúvizsga, avagy fejedelmi önreprezentáció*

14.40 – 15.00 Szvorényi Róbert: *Joannes Jacobinus szöveg helyei Baranyai Decsi Jánosnál*

15.00 – 15.20 Kovács Eszter: *Egy cseh nyelvű beszámoló a tolnai csatáról*

15.20 – 15.40 Kérdések, vita

15.40 – 16.00 Szünet

16.00 – 16.20 Kertész Balázs: *Újabb adatok a magyarországi obszerváns ferencesek történetéhez*

és Werbőczy István életéhez

16.20 – 16.40 Ekler Péter: *Poetica, rhetorica, astronomia. Adatok Olmützi Ágoston életéhez, műveihez I.*

16.40 – 17.00 Boreczky Anna: *Kép és elbeszélés a 16. század eleji flamand könyvfestészetben. Széchényi Ferenc óraskönyve*

17.00 – 17.20 Kérdések, vita, zárszó

Boreczky Anna
Kép és elbeszélés a 16. század eleji flamand könyvfestészetben.
Széchenyi Ferenc óraskönyve (OSZK, Cod. Lat. 205)

A Kézirattár Cod. Lat. 205 jelzetű óraskönyvére Széchenyi Ferenc könyvbeszerzéseire irányuló kutatásai során legutóbb Deák Eszter hívta fel a figyelmet.¹ A kéziratot sokáig Mátyás egykori tulajdonának vélték, később miniatúráinak stílusa alapján Hoffmann Edith az ún. Gent-Brugge-i könyvfestő-iskola 1500 körüli munkájaként határozta meg (és iktatta ki a Corvina könyvtár állományából). Hoffmann Edith megállapítását a szakirodalom nem vitatta, legfeljebb finomította a miniatúráknak a Gent-Brugge-i iskola további alkotásainak körében való pontosabb elhelyezésével.² Előadásomban az eddig kialakult összkép további árnyalására teszek kísérletet két, a New York-i Metropolitan Museumban őrzött, Jacob Wisse által 2002-ben elemzett miniatúra segítségével.³

A két kiváló kvalitású kép egyike Keresztelő Szent Jánost és legendájának jeleneteit ábrázolja, a másikon a Három királyok Jézus előtti hódolata, valamint Heródes előtti megjelenése látható. Mindkét miniatúra kompozíciója szoros kapcsolatban áll a Széchenyi-óraskönyv azonos témájú – gyengébb kvalitású – képeivel. A New York-i és budapesti miniatúrák összevetése betekintést nyújt az OSZK díszített középkori kéziratának feldolgozására irányuló műhelymunkába, egyúttal alkalmat teremt a flamand könyvfestészet egyik jellegzetes, az *ikonikus* és a *narratív* ábrázolást egyetlen képbe sűrítő, kifinomult megoldásának a bemutatására is.

Ekler Péter
Poetica, rhetorica, astronomia.
Adatok Olmützi Ágoston életéhez, műveihez I.

2013-ban, jövőre lesz Olmützi Ágoston (Augustinus Moravus Olomucensis, 1467-1513) halálának 500. évfordulója. Olmützi Ágoston a magyarországi és közép-európai reneszánsz humanizmus meghatározó alakja. 1496-tól II. Ulászló magyar és cseh király budai udvarában dolgozott a kancellária tagjaként. Augustinus Moravus volt a budai tudós társaságnak (Sodalitas literaria Danubiana) az irodalom terén egyik legtevékenyebb tagja, s irodalmi, történelmi, teológiai, csillagászati és költészeti munkákat bocsátott közre. A kerek évfordulóval (1513-2013) kezdődően négyéves kutatási programot kívánok megkezdni. A kutatás minden olyan Olmützi Ágoston által írt (szerkesztett, közreadott) mű tudományos vizsgálatát vállalja, amelyekből példány van az Országos Széchenyi Könyvtárban. (Ezek mellett természetesen a más gyűjteményekben őrzött művek vizsgálatát is vállalja a program.) Az Országos Széchenyi Könyvtár 2012/2013 évi tudományos ülészakán (2013 januárjában) tartandó előadásomban az Olmützi Ágoston által írt (szerkesztett, közreadott) és 1495-tel bezáróan nyomtatásban is megjelent költészettani, retorikai és asztronómiai művek

¹ Deák Eszter: „Szeretnék excellenciádnak a legszebb hungarikumokkal szolgálni”. Széchenyi Ferenc német könyvbeszerzői a nemzeti könyvgyűjtemény létrehozása idején. In: Boka László, Földesi Ferenc, Mikusi Balázs (szerk.): Az identitás forrásai. Hangok, szövegek, gyűjtemények. Bibliotheca Scientiae et Artis III. Budapest 2012, 214–225.

² Wehli Tünde: Ein flämisches Stundenbuch. Budapest 1986.

³ Jacob Wisse: Question of Style: Two Illuminations by Gerard Horenbout in the Metropolitan Museum of Art. In: Bert Cardon et al. (Eds.): „Als ich can”. Liber Amicorum in Memory of Professor Dr. Maurits Smeyers. Paris, Leuven 2002, 1665-1685.

keletkezésének történetét kívánom bemutatni (Dialogus in defensionem poetices; De modo epistolandi; Prognosticon in annum 1492; Prognosticon in annum 1494; Johannes Blanchinus: Tabulae coelestium motuum earumque canones; Tabulae astronomicae Alphonsi regis).

Elbe István

„Hódoló tisztelettel” – dedikált könyvek és levelek Kossuth Lajos könyvtárából

Az eddigi kutatási eredményeimnek összefoglalója. Vázlatos áttekintése a Kossuth hagyaték – különösen a könyvtár és irattár – történetének, a gyűjteményrészek állományba vételétől a Magyar Nemzeti Múzeum szervezeti egységeinek széttagolódásáig.

Az OSZK Törzsgyűjteményében, a Kézirattárban és a MOL Kossuth-fondban található magyar nyelvű levelek, amelyek közvetlenül kapcsolódnak Kossuth könyvtárának kötetéhez, illetve az egyszerű formáságon túlmutató, művelődéstörténeti értékkel bíró dedikációk gyűjteményének bemutatása.

Heltai János

A hitelesség narratívája XVII. századi hitvitákban

Az 1671-1680 közötti, elsősorban egyházpolitikai jellegű hitvitákban a katolikus résztvevők egyik alapvető törekvése, hogy a folyamatban lévő erőszakos intézkedések jogosságát hiteles dokumentumokkal támasszák alá. Érvelésük azonban többször is nem létező, vagy nem kellő bizonyító erővel rendelkező dokumentumokra épül. Az előadás néhány példát mutat be, arra nézve, hogyan próbálják nyomdatechnikai eljárásokkal, tipográfiai trükkökkel az originalitás látszatát kelteni egyes vitairatok, megteremtve ezzel az események hiteles elbeszélésének narratíváját.

Kertész Balázs

Újabb adatok a magyarországi obszerváns ferencesek történetéhez és Werbőczy István életéhez

A magyarországi obszerváns ferencesek által kiadott, eredetiben fennmaradt oklevelek és levelek összegyűjtése és kiadásra történő előkészítése során számos olyan iratra bukkantam, amelyeket a szakirodalom korábban nem ismert. Előadásomban egy olyan levelet szeretnék ismertetni, amelynek a tartalma különösen érdekes: nemcsak az obszervánsok történetéhez szolgált korábban nem ismert adatokat, hanem Werbőczy István életéhez is.

Kovács Eszter

Cseh nyelvű beszámoló a tolnai csatáról

Az év elején könyvtárunk egy különleges cseh nyelvű nyomtatvánnyal gazdagodott. A törökök terjeszkedése, és a magyarországi harcok közvetlen érintették Csehországot is, így a lakosságot ott is rendszeresen tájékoztatni kellett a hadi eseményekről. Ezek alkalmi jellegük miatt ma már ritkaságnak számítanak. A tolnai csatáról szóló, 1599-es cseh nyelvű beszámoló eddig csak két közkönyvtárban volt elérhető, Wolfenbüttelben és Roudnice nad Labem-i Lobkovic könyvtárban, Magyarországon először a mi gyűjteményünkben lesz kutatható.

Kötél Emőke

Vicc és egypercesek. A redukció olvasatai

A műfajok között és egy adott műfajon belül végbemenő transzformációk, rövidülések bemutatásakor az ún. egyszerű formák vizsgálatára helyezem a legnagyobb hangsúlyt. Egy hipotetikus elképzelt redukció legutolsó láncszemeként külön ki kell emelni a viccet. Így rövid vicctörténeti bemutatást követően végigtekintem az egyperces novellák és az orális hagyomány felől érkező viccek találkozási pontjait, illetve miként változott ugyanazon szöveg értelmezése – miként változtak értelmezési lehetőségei.

Az állandó rövidülést, a jelzésszerűséget, az olvasó nagyfokú aktivitását több szinten kíséreltem meg bemutatni: narratológiai szempontból, műfaji szemszögből és poétikai megközelítés felől. Ezek alapján felvázolható egy olyan redukciós rendszer, mely a hagyományos értelemben vett novellaformától eljut a nem kanonizált irodalmi formáig. Ennek eredményeként kirajzolódik egy másfajta, eddig alig kutatott hagyománnyal való kapcsolat. Az ezt prezentáló haszid mesék, a dialogicitás, illetve az erre épülő szerkezet (dialogikus rövidtörténet) segítségével feltárható az a redukciós sor, melynek végén jelenleg a vicc, mint a legkisebb, definiálható egyszerű forma található.

Patonai Anikó Ágnes

Kulturális minták a Ristori-vita szövegeiben

Adelaide Ristori fellépése kapcsán egy olyan vita alakul ki a színházi-irodalmi élet jelentős szereplői (Gyulai, Egressy és Jókai) közreműködésével a magyar színházról és színjátszásról, amely alkalmat adott a vitában szereplők elvárásainak megfogalmazására és a magyar színjátszás, illetve a pesti nemzeti színház helyzetének többféle szempontból történő leírására. A vitázó felek – közülük is elsősorban Gyulai – Ristori kapcsán leírt kritikai elvei a későbbiekben a színjátszás elméletében és gyakorlatában is meghatározónak bizonyultak.

Az előadás célja egyrészt annak bemutatása, hogy a vitázó felek hogyan alkották meg elbeszéléseikben a vitát kiváltó eseményhez kapcsolódó rendszereket és személyeket: a színház intézményét, a drámákat, a magyar és külföldi színésznőket, szerepeiket, a drámairókat, a közönséget és nem elsősorban saját magukat, illetve vitapartnereiket.

Másrészt olyan kérdések felvetése és vizsgálata, mint hogy a vita során hogyan illesztik be egy külföldi színésznő fellépését, mint eseményt a magyar nemzeti színházzal, illetve a színházban játszó színésznőkkel szemben felállított elvárásrendszerükbe, a színházról szóló elbeszéléseikbe? Milyen más események adtak még ürügyet arra, hogy a magyar színházról, színjátszásról vita alakulhasson ki? Ezek az események hogyan kapcsolhatók össze Ristori fellépésével és sikerével?

Másfelől pedig annak vizsgálata, hogy ezekben a leírásokban milyen korabeli kulturális minták működtek, milyen problémák merülnek fel a szövegekben; és ezek a minták hogyan határolják be vagy esetleg tágítják ki ezeknek a felmerülő problémáknak a megoldási lehetőségeit.

Rajnai Edit
Kék és Fekete.
Városi színpártolás az 1840-es évek elején

1841-ben különös kísérletnek voltak tanúi azok, akik figyelemmel kísérték a magyarországi színházi életet: annak a szervezőmunkának, amely során Fekete Gábor színigazgató – kiváló érzéssel kitapintva a magyar nyelvű színjátszás körül megváltozott légkört, érezve egy a színjátszás támogatása iránt érdeklődő és abba befektetni képes városi színházlátogató réteg láthatóvá válását – megszervezte színtársulata számára három dunántúli város, Győr, Székesfehérvár és Pápa anyagi támogatását. A színpártolás először került át látványosan a civil társadalom körébe, és először történt, hogy nem nemesi megye, hanem városi társadalom állt egy színigazgató mögött. A próbálkozás végül – a jelenleg feltárt források alapján – csak Győrben hozott tartós eredményt. A Győrben játszó magyar színtársulatok 1849-ig élvezték az 1841-ben alakult részvénytársaság támogatását. Az előadás a magyarországi városi civil színpártolás első kísérletét, előzményeit, létrejöttét és működését ismerteti. Az 1841. évi eseményeknek és Fekete Gábor öt éves színigazgatói tündöklésének irodalmi lecsapódása is volt: Szigligeti Ede róla mintázta *Vándor színészek* című vígjátékának Kék nevű színigazgatóját. Szigligeti műve nem volt sikeres, a színpártolás anomáliáinak és a társulati belső viszonyoknak a kritikája az adott helyzetben nem tette népszerűvé: eddig egyetlen előadását, a (a bemutatót) sikerült megtalálni.

Rojas Mónika
Hírünk a nagyvilágban – a paraguayi kultúra magyar kapcsolatai

Latin-Amerika szívében fekszik a hazánknál négyszer nagyobb területtel rendelkező Paraguay, mely történelme során csakúgy, mint hazánk, szakadatlan küzdelmet folytatott függetlenségéért, elég, ha az 1954-1989-ig tartó Stroessner-diktatúrára gondolunk.

A 18. sz. derekán hat magyar jezsuita dolgozott a missziókban, majd a 20. században magyar verbita misszionáriusok bővítették a magyarok sorát, nem beszélve az itthonról emigráltakról.

Előadásom célja figyelemfelkeltés, a két országot összekötő ez idáig láthatatlan összekötő kapocsra, melynek során kiderül ki volt *Hermann Guggiari*, aki az 1956-os forradalmunk tiszteletére szobrot alkotott, vagy hogyan lehetett a magyar *Debaly Ferenc* a **paraguayi Himnusz** szerzője, továbbá miként köthető Magyarországhoz *Adan Kunos*, és *Ofelia Echagüe Vera*. És végül, de nem utolsósorban nem feledkezhetünk meg a néhány verbita misszionárius áldozatos tevékenységéről, akik nagyban hozzájárultak Paraguay kulturális fejlődéséhez, s a magyar nép hírének öregbítéséhez.

Sirató Ildikó
Esemény és narratíva a színháztudományban

A legújabb színháztudomány néhány kulcsfogalma, a performance, az event és a színjátékra vonatkozó narratíva a paradigmaváltás, a nézőpont-módosulás ellenére nincs ellentmondásban a történetileg kialakult színjátékfogalommal, melynek valóságvonatkozásait több szinten is meghatározza az előadás mimetikus és közösségi esemény-funkciója éppúgy, mint a kritikai és analitikus recepció társadalmi narratívája. A színjáték szociokulturális narratívaként ugyanakkor kettős folyamatban is reprezentálódik, először mint színházi műalkotás a maga

valóságértelmező, -tükröző funkciójában, majd pedig a performatív mű (kritikai, tudományos) befogadásának szintjein.

Ez a duplikált processzus, a valóság (esetenként önreflexív) narrációja majd a művészi esemény újbóli közösségi tárgyalása a művészet- és társadalomtudományok számára igen érdekes. Az előadás az alapfogalmak tisztázására tesz kísérletet néhány színjátékpéldával.

Szvorényi Róbert **Joannes Jacobinus szöveghelyei Baranyai Decsi Jánosnál**

Az előadás keretében az kerül megvizsgálásra, hogy pontosan milyen szöveghelyek kerültek át Joannes Jacobinus *Brevis enarratio* c. művéből Baranyai Decsi János Magyar történelmébe. Taglalásra kerül, hogy milyen mértékben kerültek az említett helyek más szövegek környezetébe, kerültek kiegészítésre vagy csonkultak meg. Így egyrészt bepillantást nyerhetünk Baranyai Decsi János történetírói munkamódszerébe, másrészt láthatjuk, hogy a *Brevis enarratio* utóéletének egy szelete miként alakult.

Varga Bernadett ***Schola triumphata* és *Pallas Dacica*. Ünnepélyes búcsúvizsga, avagy fejedelmi önreprezentáció**

II. Rákóczi György 1637. október 15-én búcsúzott el nagyszabású vizsgaelőadás keretében az udvari iskolától, majd – atyja körülményeitől parainesisével ellátva – külön udvartartást kapott. Míg György a vadászatok, díszbenedek és –vacsorákat látogatta, addig Zsigmond, és néhány tanuló társa 1640-ig folytatta magasabb szintű tanulmányait, iskolai búcsújára végül 1640. május 7-én került sor. Az ünnepélyes vizsgán nem csupán a Rákóczi-udvar vett részt, de – mivel a vizsga az az év április 24-én kezdődött országgyűléssel egy időben zajlott – a tanácsurak, a rendek és az egyházak képviselői, valamint a teljes lengyel és havasalföldi követi küldöttség is jelen volt.

A két Rákóczi-fiú konfirmációs vizsgájának, valamint a vizsgákat kísérő előadásoknak a szövegei hamarosan nyomtatásban is napvilágot láttak. A György búcsúzását leíró darab, a *Schola triumphata*...⁴ szerzője Johann Heinrich Alsted volt, Zsigmond vizsgaelőadását, a *Pallas Dacicát*⁵ pedig az időközben elhunyt Alsted helyett veje, Johann Heinrich Bisterfeld jegyezte. Az előadás bemutatja az eddig nem elemzett két művet, amelyek a jeles **esemény**hez kapcsolódva adnak új **narratívát** a fejedelmi önreprezentációnak. Ennek a jól szerkesztett önreprezentációnak a keretében a fejedelem a kortárs európai uralkodók közé helyeződik, valamint bebizonyosodik, hogy a fejedelmfiak – a kálvinista politikai gondolkodás szerint – örökösei az uralkodásra alkalmassá tevő heroica virtusnak, így örökösei a fejedelmi hatalomnak is, vagyis ilyen módon is legitimizálódnak a dianasztikus igények.

⁴ Johann Heinrich ALSTED, *Schola triumphata per... d. Georgivm Rakoci, filium... Transylvaniae principis primogenitum, a. d. 15. Octobris anno MDC XXXVII accinentibus fratre ipsius... Sigismundo Rakoci et reliquis scholae aulicae discipulis in frequenti corona... Transylvaniae principum, procerum et omnis ordinis spectatorium atque auditorium*, Gyulafehérvár, 1638, RMNy 1722(2).

⁵ Johann Heinrich BISTERFELD, *Pallas Dacica, quam... Sigismvndvs Rakoci,... Transylvaniae principis secundus filius a. d. 7. Maji anno MDCXL praeciente schola aulica, applaudentibus omnibus in... Transylvaniae principum,... regni,... legati Polonici, procerum, omnisq(ue) ordinis spectatorium ac auditorium corona praestitit, porroque praestabit*, Gyulafehérvár, 1640, RMNy 1827(2).

Vesztróczy Zsolt
A dualista rendszer a szlovák karikatúrák tükrében, 1876-1900

A dualista Magyarországon számos politikai élclap létezett, melyek a korabeli politikai és társadalmi élet jelenségei, annak szereplőit görbe tükörben mutatták be. Ezen belül külön csoportot képeztek a nemzetiségi élclapok, melyek a magyarokkal való kapcsolat alapján ítélték meg ugyanezeket az eseményeket, mint például a szlovák Černokňazník című satirikus folyóirat is. Ez 1876 és 1910 között működött Turócszentmártonban, a szerkesztő- és szerzőgárdája pedig a korabeli szlovák nemzeti mozgalom konzervatív szárnyának tagjai közül került ki. A lapban megjelent írások és karikatúrák görbe tükörben mutatták be a dualista politikai rendszer működését, bár ennek során nem egyszer összemosódott a magyar politikai elitről és általában a magyarokról alkotott kép. Előadásomban ezt a szlovák narratívát kívánom bemutatni, elsősorban a korabeli karikatúrák segítségével.